

"YEVRUPADA BADIY TARJIMA TARAQQIYOTI: TARIXIY TAHLIL"

Qurbonova Mushtariy Abdujabbor qizi

O'qituvchi, Mirzo ulug'bek nomidagi O'zbekiston

Milliy universiteti Xorijiy til va adabiyoti kafedrası

mushtariy.qurbonova@mail.ru

Annotation:

This article provides a step-by-step analysis of the historical development of literary translation in Europe. According to the research findings, the formation and evolution of literary translation are closely linked to historical, cultural, and political changes in Europe.

Keywords: literary translation, European translation history, cultural exchange, Renaissance, Middle Ages, modern era

Аннотация:

В данной статье поэтапно анализируется история развития художественного перевода в Европе. В результате исследования установлено, что формирование и развитие художественного перевода тесно связано с историческими, культурными и политическими изменениями в Европе.

Ключевые слова: художественный перевод, европа, история перевода, культурный обмен, ренессанс, средние века, новое время.

Annotatsiya:

Mazkur maqolada Yevropada badiiy tarjimaning rivojlanish tarixi bosqichma-bosqich tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, badiiy tarjimaning shakllanishi va rivojlanishi Yevropaning tarixiy, madaniy va siyosiy o'zgarishlari bilan uzviy bog'liq ekanligim ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: badiiy tarjima, Yevropa tarjima tarixi, madaniy almashinuv, Renessans, o'rta asrlar, yangi davr.

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th April, 2025

Yevropada badiiy tarjimaning rivojlanish tarixi uzoq va murakkab jarayon bo'lib, u asosan Yevropa adabiyoti va madaniyati o'zaro aloqalarini rivojlantirishga xizmat qilgan. Badiiy tarjimaning rivojlanishi Yevropaning tarixiy, siyosiy, madaniy va ilmiy o'zgarishlari bilan chambarchas bog'liq.[6;73] Yevropada badiiy tarjimaning asosiy bosqichlarini quyidagi tarzda ko'rib chiqish mumkin:

1. Antik davr (Antik Yunoniston va Rim). Antik davrda tarjima faoliyati ko'plab falsafiy, ilmiy va badiiy asarlarning boshqa tillarga ko'chirilishi bilan bog'liq edi. Yunan va Rim adabiyotida tarjima asosan lug'aviy yoki ilmiy maqsadlarda amalga oshirilgan. Qadimgi Yunoniston va Rimda tarjimonlar turli nomlar bilan atalgan. Maxsus bir termin keng tarqalgan bo'lmasa-da, ular odatda "hermēneus" (ἑρμηνεύς) deb atalgan. Bu so'z "talqin qiluvchi", "izohlovchi" yoki "tarjimon" ma'nolarini anglatgan. Ushbu atama ko'pincha til va madaniyat o'rtasida vositachilik qilgan shaxslarni ifodalash uchun ishlatilgan. Qadimgi Rimda esa tarjimonlarga "interpretes" deb nom berilgan. Bu atama ham "tarjimon", ham "vositachi" yoki "sharhlovchi" ma'nolarida qo'llanilgan. Rim jamiyatida interpreteslar davlat diplomatiyasida, tijoratda va adabiy tarjimalarda muhim rol o'ynaganlar.

Ular original asarlarga aniq va to'g'ri tarjima qilishga intilishgan. Misol uchun, Rimda Seneka va Sitseron kabi yozuvchilar grekcha asarlarni lotin tiliga tarjima qilishgan. Bu davrda badiiy tarjima ko'proq tasviriy va uslubiy jihatlarga e'tibor qaratilmagan edi.

2. O'rta asrlar (V-XV asrlar). O'rta asrlarda, xususan, Yevropada Xristianlikning tarqalishi bilan badiiy tarjima yanada kengaygan. Asosan diniy matnlar tarjima qilingan, xususan, Injil va diniy asarlar lotin tilidan boshqa tillarga tarjima qilindi. Tarjima jarayonida diniy tushunchalar va ma'nolarni to'g'ri yetkazish katta e'tibor talab qildi. O'rta asrlarning boshlarida, avvalambor, Xristianlik ta'limotlarini tarqatishda, lotin tilidan boshqa tillarga tarjima qilish ommaviylashdi. Masalan, IV asrda Avgustin tomonidan lotin tilidagi "Injil" tarjimasi yaratildi. Bu davrda, badiiy asarlarning tarjimasi, asosan diniy maqsadlar uchun amalga oshirilgan bo'lsa-da, turli adabiyotlar orasida madaniy o'zaro ta'sirlar yuzaga keldi. Tarjima uslubi ko'proq soddalashtirilgan bo'lib, original asarning badiiy jihatlari ikkilanishi mumkin edi. [2;39]

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th April, 2025

3. Renessans (XIV-XVII asrlar). Renessans davrida Yevropada adabiyot va san'atda yangilanish va jonlanish jarayoni boshlandi. Bu davrda tarjima badiiy adabiyotning rivojlanishiga katta hissa qo'shdi. Yangi ilmiy va badiiy asarlar boshqa tillarga tarjima qilindi. Renessansda qadimgi yunon va rim adabiyotlari qayta kashf etildi, va ko'plab badiiy asarlar lotin tilidan boshqa Yevropa tillariga, jumladan, fransuz, italyan va ingliz tillariga tarjima qilindi.

Fransuz yozuvchisi Petrarka (Francesco Petrarca) va Italiyaning Dante Alighieri kabi adiblar o'z asarlarida madaniyatlararo aloqalarni rivojlantirishda tarjima uslublarini ishlab chiqdilar. Shuningdek, ingliz tilida ham Uilyam Shekspir va boshqalar o'z asarlarining tarjimasi orqali Yevropa adabiyoti bilan tanishishga yordam berdi.

4. Yangi davr (XVIII-XIX asrlar). Yangi davrda (Yangi asr) Yevropada badiiy tarjimaning yuqori darajada rivojlanishi kuzatiladi. Bu davrda, adabiyotning avangard oqimlari va badiiy uslublarining o'zgarishi bilan tarjima jarayoni ham takomillashdi. Asarlarning tarjima qilinishida birinchi navbatda estetik yondashuvlar o'rganildi va tarjima matnining badiiy qiymatini saqlashga katta ahamiyat berildi.

XVIII asrda Fransiya, Germaniya va Angliyada tarjima jarayonida ko'plab yangi uslublar va metodologiyalar ishlab chiqildi. Masalan, XVII asrda Shekspirning asarlari fransuz va nemis tillariga tarjima qilindi, va bu asarlarning tarjimasi madaniy integratsiya va yangi badiiy yondashuvlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynadi. XIX asrda Romantizm va Realizm yo'nalishlari bilan badiiy tarjima jarayonida yangi yondashuvlar paydo bo'ldi. [5;63] Tarjimonlar endi faqat so'zlarni o'zgartiribgina qolmay, balki asarlarning ruhini, obrazlarni va ijtimoiy va madaniy kontekstlarini ham inobatga olishga harakat qilishdi. Bu davrda, ayniqsa, adabiyotdagi klassik va yangi oqimlarni o'zaro tanishtirishda tarjima muhim vositaga aylandi.

5. Zamonaviy davr (XX asr va hozirgi zamon). XX asrda badiiy tarjima ilmiy va amaliy nuqtai nazardan yanada mukammallashdi. Tarjima ilmiy tadqiqotlar, madaniy o'zaro aloqalar va badiiy asarlarning global tarqalishi kabi muhim masalalarga qaratildi. Zamonaviy tarjima nazariyalari, jumladan, ekvivalensiya nazariyasi, skopos nazariyasi va kommunikativ yondashuvlar, tarjimaning badiiy va

madaniy jihatlarini chuqurroq o'rganishga imkon berdi. Badiiy tarjimadagi yangi yondashuvlar va metodlar orqali asarlarning original ruhini saqlash va yangi til va madaniyatga moslashtirishda ilg'or usullar ishlab chiqildi. Bugungi kunda, badiiy tarjima faqat adabiyotga nisbatan emas, balki kino, teatr, san'at va boshqa sohalarda ham keng qo'llanilmoqda. Tarjima jarayonida adabiy uslub va madaniy kontekstni chuqur anglash, uning samarali amalga oshirilishi uchun muhimdir.

Yevropada badiiy tarjima tarixi uzoq vaqt davomida turli davrlar, uslublar va metodlar orqali shakllanib kelgan. Tarjima madaniyatlararo aloqalarni rivojlantiruvchi, badiiy tafakkurni boyituvchi va insoniyatning adabiy xazinasini birlashtiruvchi muhim vositaga aylangan. Tarjimadagi estetik yondashuvlar, ilmiy nazariyalar va madaniyatlararo o'zgarishlar badiiy tarjimaning rivojlanishiga xizmat qilgan va u hali ham rivojlanishda davom etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Lefevere, A. Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame. London: Routledge, 2017
2. Salomov, G'. Badiiy tarjima va uning lingvistik asoslari. Toshkent: Sharq, 2019.
3. G'afurov, I. Badiiy tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O'zMU, 2020
4. Qo'chqorov, A. Badiiy tarjimada lingvokulturologik yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021
5. Sirojiddinov, Sh. Madaniyatlararo tarjima va lingvistik moslashuv. Toshkent: Ma'naviyat, 2018
6. Qodirova, N. Tarjimada badiiy estetik yondashuvlar: O'zbek va jahon tajribasi. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2022.